

УДК 378.048.2 : 614.23

ОМЕЛЬЧУК Михайло Анатолійович,

асистент кафедри хірургії, анестезіології та інтенсивної терапії післядипломної освіти Національного медичного університету імені О. О. Богомольця
e-mail: omelchuk_mikhailo@ukr.net

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ З НАДАННЯ ПЕРШОЇ ДОЛІКАРСЬКОЇ ДОПОМОГИ У ПРОВІЗОРІВ

У запропонованій статті розглянуто ключові питання процесу навчання, форми організації та методи навчального процесу у вищій школі, розглянуті форми та методи навчання у дорослих та обґрунтовано доцільність застосування їх для формування компетентності з надання першої долікарської допомоги у провізорів, використанню методів активного та інтерактивного навчання та впровадженню методів чотирьох кроків, методу позитивної критики та методу постійного оцінювання як способів для набуття моторних навичок, заохочення та мотивування слухачів до навчання.

***Ключові слова:** інтерактивне навчання; методи активного навчання; метод чотирьох кроків; метод позитивної критики; постійне оцінювання.*

Постановка проблеми. Важливою складовою формування професійної компетентності провізорів є формування навичок із надання першої долікарської допомоги. З огляду на сучасні умови, що склалися в суспільстві, це набуває особливого значення. Означений пріоритет визначений на державному рівні, що відображено у статті 78 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. №2108 (зі змінами та доповненнями) щодо обов'язку фармацевтичних працівників «безоплатно надавати першу невідкладну медичну допомогу громадянам у разі нещасного випадку та в інших екстремальних ситуаціях», а також «постійно підвищувати рівень професійних знань та майстерності».

Метою статті є аналіз основних форм та методів навчання в вищій школі та впровадження способів оптимізації навчального процесу з ціллю формування компетентності з надання першої долікарської допомоги у провізорів під час навчання в інтернатурі.

Процес навчання – це взаємопов'язана діяльність учителя (викладання й організація спрямування навчальної діяльності учнів) і діяльність учня (учіння), спрямована на оволодіння учнями системою знань з основ наук, умінь і навичок їх практичного застосування, розвитку творчих здібностей учнів [1, с. 276]. Розглянемо ключові поняття процесу навчання.

Методи навчання (від лат. *metodos* – спосіб, шлях) – це основні шляхи, способи навчальної роботи вчителя та учнів, за допомогою яких одержуються (реалізуються) певні знання, вміння і навички [2, с. 46]. До основних методів навчання в вищій школі, в тому числі вищих медичних закладах, належать: лекція, бесіда або семінар, лабораторна робота, практична робота.

Форми організації навчання (від лат. *forma* – зовнішній вигляд) – спосіб здійснення навчального процесу, свідоме оволодіння навчальним матеріалом, певними вміннями та навичками [2, с. 46]. До основних належать урочна та позаурочна форми, які включають індивідуальний, груповий або фронтальний підхід до організації навчального процесу.

Педагогічна модель – мислена система, що імітує чи відображає певні властивості, ознаки, характеристики об'єкта дослідження або принципи його внутрішньої організації чи функціонування і презентується у вигляді культурної форми, притаманній певній соціокультурній практиці.

Важливою проблемою педагогічної галузі науки, є навчання дорослих, яке має свої особливості. Однією з галузей педагогіки є андрагогіка, особливості якої обов'язково мають бути враховані у процесі підготовки дипломованих провізорів під час навчання в інтернатурі.

Андрагогіка (від грец. *άνήρ* (*άνδρoς*) – дорослий чоловік і грец. *αγωγή* – вести) – одна з назв галузі педагогічної науки, що охоплює теоретичні і практичні проблеми освіти, навчання і виховання дорослих [3]. Виходячи з базових принципів андрагогіки, форми організації навчання є тими ж що і в педагогічній моделі подання інформації, проте основними відмінностями в навчанні дорослих, являється: особливості відносин викладач-учень, ролі викладача, методах навчання, мотивації учня та готовності до навчання.

У відносинах викладач-учень роль учня рівноправна, активна, самостійно визначає об'єм навчання, пошуку знань, умінь і навичок, готовність до навчання визначається потребою вивчення матеріалу, важливого для вирішення життєвих проблем, використовує життєвий, освітній, професійний досвід в процесі засвоєння матеріалу. Слухач мотивований, знаючи цілі навчання. Викладач – заохочує, підтримує, створює сприятливі умови до навчання, допомагає виявити та використовувати життєвий досвід.

Організація навчання базується на чіткому визначенні терміну, цілей та доцільності, виходячи з базових знань та міждисциплінарних блоків та здійснюється шляхом застосування методів активного та інтерактивного навчання (тренінг, ділова гра, дискусія, проблемна лекція), що значно збільшує відсоток засвоєння інформації [4].

Методи активного навчання – це такі способи навчальної взаємодії, що активізують самостійність думок тих хто вчиться, залучають їх до процесу вироблення інформації, формують систему ставлень, створюють атмосферу порозуміння та співпереживання, роблять дорослих учнів справжніми суб'єктами навчання [5, с. 5–8].

Викладання у вищих медичних навчальних закладах здійснюється на основі базових принципів педагогічної науки, які включають в себе ті ж форми та методи подання інформації та навчання що і у вищій школі. На нашу думку, ці форми та методи навчання можуть бути застосовані для формування компетентності з надання першої долікарської допомоги у майбутніх провізорів. Також ми вважаємо за доцільне використання досвіду викладання започаткованого Європейською Радою Реанімації на курсі BLS (базові реанімаційні заходи) та ALS (спеціалізовані реанімаційні заходи). Організація даних курсів, форми та методи подачі інформації були розроблені для навчання дорослих, та базуються на основних принципах андрагогіки.

Для ефективного формування професійної компетентності з надання першої долікарської допомоги провізорами, під час проходження циклу післядипломної освіти ми пропонуємо побудову занять за допомогою наступних методів: лекція, закрита дискусія; семінари (відкрита дискусія).

Проте, незалежно від методу подання інформації кожне заняття має бути чітко структурованим, головними елементами структури являється – вступ, основна частина, закінчення.

Вступ – представлення чітких цілей заняття з метою мотивації слухачів. В цій частині коротко окреслюються основні завдання та чіткі цілі тої чи іншої сесії, з метою мобілізації та зацівлення слухачів. «Розкажи учасникам що збираєшся їм розказати» [6, с. 4]. Основна частина – виклад запланованого об'єму інформації. «Скажи їм це» [6, с. 6–8]. Закінчення – час на запитання, коротке підсумування найважливіших моментів поданого матеріалу. «Скажи їм те, що ти сказав» [6, с. 9–49].

Лекція – це основна форма подачі інформації слухачам. В педагогічній практиці розрізняють наступні види лекцій : вступна; інформаційна; оглядова; настановна; підсумкова; проблемна лекція; лекція-візуалізація. Найбільш традиційним типом лекції у вищій школі є інформаційна, яка дає і пояснює слухачам наукову інформацію, яку потрібно осмислити і запам'ятати. Як правило кожен цикл починається саме з лекції. На нашу думку найбільш ефективним видом лекції під час формування професійної компетентності, в провізорів, з першої долікарської допомоги являється настановна (вид лекції спрямований на розкриття підходів, принципів, умов, форм, методів та особливостей діяльності слухачів з метою оволодіти, насамперед самостійно, сукупністю знань, навичок і вмінь) та лекція-візуалізація, (форма передачі усної інформації, перетвореної у візуальну форму технічними засобами навчання – слайди, плівки планшети), адже дослідження показали що при використанні виключно вербальної комунікації слухачі запам'ятовують лише 10% змісту лекції, натомість додавання візуальної допомоги в поєднанні з активним залученням слухачів до дискусії збільшує відсоток засвоєного змісту до 50%. Варто відмітити що важливою умовою для повної реалізації поставлених цілей є невелика аудиторія, та обізнаність слухачів.

Наступними методом проведення занять з провізорами – інтернами щодо навчання першій долікарській допомозі являється, закрита дискусія. Закрита дискусія – це такий метод навчання (вид дискусії), при реалізації якого головна роль належить викладачу який проводить заняття чітко слідуючи заданій темі та структурі, при цьому активно залучає до обговорення актуальних питань слухачів. Умовою до реалізації та набуття знань за допомогою даного методу є теоретична підготовка слухачів по запропонованій темі. Відсоток залучення аудиторії до обговорення визначається викладачем, та залежить від рівня обізнаності та підготовки слухачів. Заняття може проводитися за допомогою мультимедійного забезпечення, манекенів та на основі реалістичних симуляційних сценаріїв та власного досвіду викладача.

Для формування професійної компетентності в інтернів – провізорів з надання першої долікарської допомоги застосовується метод відкритої дискусії або семінар.

Відкрита дискусія – це метод проведення заняття, ключовим в реалізації якого являється, демократичний та рівноправний принцип організації навчання. Особливістю даного методу є рівноправність слухачів та викладача під час дискусії, всі члени навчального процесу вступають в обговорення, а викладач виступає в ролі координатора, тема заняття та коло питань є більш широкими. Головною умовою до реалізації даного методу є теоретична підготовка слухачів. На нашу думку даний метод не може бути включений до системи кінцевої оцінки сформованості професійної компетентності, так як він відображає особистісні погляди кожного індивідуума щодо даної проблеми. Ми рекомендуємо обмежити використання даного методу в організації навчання першій допомозі в провізорів, а застосовувати лише про обговоренні питань етики та моралі в медицині і загальних питань.

Для ефективної реалізації вище описаних форм та методів навчання, та формування професійної компетентності з надання першої долікарської допомоги провізорами – інтернами, ми пропонуємо наступні методики викладання: методика «чотирьох кроків», метод «позитивної критики» та метод «постійного оцінювання».

На нашу думку, для засвоєння моторних навичок у слухачів при проведенні практичних занять, найбільш оптимальною методикою являється метод «чотирьох кроків», як один з способів навчання дорослих, що активно застосовується в європейській раді

реанімації на курсі BLS та ALS, та сприяє кращому опануванню та засвоєнню практичних навичок.

Вважаємо за необхідне розглянути кожен крок даної методики:

Перший крок полягає в демонстрації викладачем процедури в реальному часі і його ціллю являється демонстрація кінцевих цілей заняття. Викладач демонструє правильне виконання усієї процедури, без словесного коментаря, який тільки відвернувся би увагу курсантів. Важливим на цьому етапі є правильне виконання втручання викладачем.

Другий крок – демонстрація тієї ж процедури з коментарем (поясненням) кожної виконаної дії. Ціллю даного етапу являється обмін інформацією між викладачем та слухачами. Пояснення допоможе слухачам впорядкувати нові поняття та знання та спрямувати учасникам шлях від того, що вони вже знають, до того що вони повинні знати. На цьому етапі важливим є переказ викладачем вказівок та рекомендацій слухачам, що полегшить їм набуття нових навичок. Цей крок також дає можливість курсантам закріпити здобуті знання шляхом виконання практичних вправ. Залучення слухачів до до активної діяльності збільшує їх мотивацію та бажання вчитися.

Третій крок полягає в демонстрації викладачем тієї ж процедури знову, але з коментарем курсанта. Даний етап являється вирішальним в опанування навичку, так як курсанти беруть відповідальність за виконувани дії і повинні показати, що зрозуміли ціль заняття. Слухач вказує на впорядковану та логічну послідовність дій, виконуваних викладачем, в черговий раз спостерігаючи їх правильне виконання. Ціллю цього етапу – зібрати та впорядкувати всю отриману інформацію. По закінченні даного етапу важливим є можливість учасниками задати питання, щоб розвіяти будь-які їх сумніви, а також в позитивний спосіб підвести підсумок виконаній вправі, що збільшить мотивацію в процесі наступних практичних занять.

Четвертий крок – слухачі самостійно демонструють виконання навичку включаючи всі етапи, для закріплення отриманого матеріалу. Цей крок завершує процес навчання та закріплює навички виконання процедури.

Головною умовою під час проведення заняття та реалізації методики чотирьох кроків, є мала аудиторія слухачів, коли кожен з курсантів відпрацьовує та доводить до автоматизму рекомендовані маніпуляції. Навчання проводиться шляхом виконання вправ на манекенах.

У процесі навчання важливого значення набуває постійна підтримка інтерна під час навчання. Ми вважаємо, що для цього варто впровадити в навчальний процес методу «позитивної критики». Постійна підтримка інтерна під час формування компетентності – це спосіб мотивування для отримання знань та навичок. Правильна відповідь та виконання втручань завжди має бути підтримана викладачем. Метод «позитивної критики» спонукає інтерна до розпізнавання, розуміння та самостійного виправлення власних помилок. Цей метод більш конструктивний та ефективніший, чим безпосередня критика, в якій буде вказано на помилку. Перелік усіх помилок може зосередити інших на особі, що відповідає, виконує вправу, що може призвести до її «замикання» в собі, та страху неправильної відповіді, добрий викладач не може сказати слухачу, що той зробив не правильно бо це негативно вплине на засвоєння матеріалу в цілому та знизить мотивацію до навчання.

Реалізується методика «позитивної критики» шляхом підсумування проведеної маніпуляції чи етапу навчання слухачем де вказується, на початку, про дві речі зроблені добре, що має додаткову мотивацію до навчання, та дві речі, які потрібно було б виправити наступним разом що також мотивує та програмує до запам'ятовування та засвоєння матеріалу.

Підсумуванням циклу «Допомога при невідкладних станах та отруєннях» а також оцінка сформованості компетентності з надання першої долікарської допомоги інтернами – провізорами, являється метод «постійного оцінювання» інтерна впродовж всього циклу та підсумковий залік. Суть якого полягає в проведенні заключного тестування, здачі практичного екзамену з відпрацюванням всіх рекомендованих втручань, освоєних під час навчання. З ціллю вдосконалення форм та методів викладання на циклі, ми пропонуємо проведення анонімного опитування інтернів з їх пропозиціями щодо покращення та оптимізації процесу викладання на циклі, в подальшому.

Висновки. На основі аналізу форм та методів навчання у вищій школі, для покращення формування компетентності з надання першої долікарської допомоги у майбутніх провізорів, вважаємо за доцільне та рекомендуємо організувати процес навчання на основі базових принципів андрагогіки та методів і форм навчання рекомендованих Європейською радою реанімації, а саме: методу «чотирьох кроків», методу «позитивної критики» та методу «постійного оцінювання».

Список використаної літератури

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 375 с.
2. Мартиненко С. М. Загальна педагогіка : навчальний посібник / С. М. Мартиненко, Л. Л. Хоружа. – К. : МАУП, 2002. – 176 с.
3. Мартинець Л. А. Освіта дорослих : форми та зміст / Л. А. Мартинець // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2015. – Червень. – № 6. – С. 14–16.
4. Лук'янова Л. Провідні особливості навчання дорослих / Л. Лук'янова // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2009. – Вип.1. – С. 72–80.
5. Софій Н. З. Про сто і один метод активного навчання / Н. З. Софій, В. У. Кузьменко. – К. : Крок за кроком, 2003. – 116 с.
6. Mackway-Jones K. Pocket Guide to Teaching for Medical Instructors / K. Mackway-Jones, M. Walker. – 2006. – С. 4–49.

References

1. Goncharenko, S. U. (1997). *Ukrainian Pedagogical dictionary*. Kyiv: Lybid' (in Ukr.).
2. Martynenko, S. M, Khoruzhaya, L. L. (2002). *General pedagogy: a tutorial*. Kyiv: International Academy Management of Personal (in Ukr.).
3. Martynets, L. A. (2015). Adult Education: Form and Content. *Education and Development of Gifted Person, June, 6, 14–16* (in Ukr.).
4. Lukyanova, L. (2009). Top features of adult education. *Adult Education: Theory, experience and prospects, 1, 72–80*.
5. Sofiy, N. Z, Kuzmenko, V. U. (2003). *About one hundred and one method of active learning*. Kyiv: Step by Step (in Ukr.).
6. Mackway-Jones, K., Walker, M. (2006). *Pocket Guide to Teaching for Medical Instructors*, 4-49.

OMELCHUK Mykhailo,

Lecturer of the Department of Surgery, Anesthesiology and Intensive Care of Postgraduate Education,
Bogomolets National Medical University
e-mail: omelchuk_mikhailo@ukr.net

FORMS AND METHODS OF THE PHARMACISTS' COMPETENCE TO PROVIDE FIRST AID FORMING

Abstract. *Problem: the present article deals with the key issues of the learning process, forms and methods of educational process in higher educational institutions, methods of teaching adults and their application to form a pharmacists' competence to provide first aid.*

The aim of the paper is to analyze the basic forms and methods of teaching in higher education and implementing ways to optimize the learning process with the aim of forming pharmacists' competence to provide first aid.

Methods: analysis of methods of adult education, namely, methods of active and interactive learning and their characteristics, the use of teaching experience launched by the European Council resuscitation on course BLS (basic resuscitation) and ALS (specialized resuscitation) as forms and methods of adult learning resuscitation measures based on the basic principles andragogy

The main results of research: implementation of tasks depends on the particular relationship of teacher and student, namely, equal and active role of the audience, which determines the amount of training, search for knowledge, skills and willingness to learn is determined by the need to study the material, important for solving life problems using life, educational and professional experience in the process of learning and motivation to learn, learning objectives and realizing the urgency of the problem.

To implement the learning objectives, structure of the educational process should be clear, with the main elements – introduction, main part, conclusion, (introduction should represent clear objective of the

class that briefly outlines the key objectives and specific goals of the session in order to mobilize and motivate the audience. “Tell listeners what you are going to talk about”, the main part – revolves around the intended volume of information. “Tell them it”, conclusion – time for questions, a brief summary of the most important points in presented material. “Tell them what you have told”, and the use of a such teaching methods as a method of four steps, a method of positive criticism and method of continuous assessment of students.

Conclusion. Based on the analysis of forms and methods of teaching in higher educational institutions, in order to improve the formation of competence in providing first aid in future pharmacists, we consider it appropriate to organize the training based on basic principles of andragogy, methods of active and interactive learning, and methods and forms of education recommended by European resuscitation Council, namely the method of “four steps”, method “positive criticism” and the method of “continuous assessment”.

Key words: *online learning; active teaching methods; four-step method; appreciative criticism; continuous evaluation.*

*Одержано редакцією 07.06.2016
Прийнято до публікації 13.06.2016*